

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ АПІН УКРАЇНИ

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ**

(Науково-методичний збірник. Книга V)

Київ-2006

Значна кількість підлітків не володіє достатніми вміннями і навичками планування й організації повсякденної діяльності. У них не формується самостійність, а навпаки, звичка до контролю за кожним їхнім кроком. Це підтверджує висновки дослідників про те, що регламентація поведінки, постійні вказівки дорослих значно послаблюють у дітей необхідність в організації власного життя, праці, розподілу часу і т. ін., позбавляють необхідності самостійно планувати, здійснювати і контролювати свою поведінку. Внаслідок цього вихованці інтернатних закладів виявляються неготовими до багатьох життєвих ситуацій. Крім цього, режим дня, сплановані та організовані педагогами життя та діяльність дітей, постійний контроль з боку дорослих створюють небезпеку розвитку утриманства, звичку жити за вказівкою. У подальшому, вступаючи до самостійного життя, вихованці інтернатних закладів часто виявляються неготовими до позбавлення звичних опіки та способу життя. Випускники шкіл-інтернатів важко адаптуються до дорослого життя.

Сухопара І.,
м.Київ

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ЦІННОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасні динамічні перетворення в соціально-економічній, політичній, культурній сфері держави зумовлюють зміни в пріоритетах освіти. Важливими постають проблеми толерантності, взаємоповаги, взаєморозуміння, свободи вибору, культури миру та співробітництва.

Утвердження ідеалів толерантності в суспільстві є необхідною умовою миру, основою міжнародних взаємин, політичного і соціально-економічного розвитку суспільства.

Завдяки зусиллям ООН, ЮНЕСКО "толерантність" стала міжнародною проблемою і міжнародним поняттям.

Толерантність є складовою розв'язання проблем світової цивілізації, гарантом шанобливого ставлення до культурної спадщини всіх народів і націй, фактором подолання національних конфліктів та антагонізмів між людьми. Вона є умовою національного самоусвідомлення особистості, важливим чинником взаєморозуміння між індивідами.

Проблема толерантності є багатогранною. Вона розглядається в еволюційно-біологічному, етичному, політичному, філософському, соціальному, психологічному і педагогічному контекстах. В історії наукової думки була предметом дослідження таких мислителів як: Конфуцій, Протагор, Демокріт, Дж.Локк, Вольтер, Е.Кант, Д.Дідро, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Я.Корчак, Г.Сковорода, Л.Українка, І.Франко, І.Огієнко, О.Духнович, В.Сухомлинський.

Філософський енциклопедичний словник розглядає толерантність як терпимість до іншого роду поглядів, нравів, звичок, різних народів, націй і релігій; ознаку впевненості у собі і свідомості надійності своїх власних позицій

У філософських працях В.Лекторського, В.Пісоцького, Л.Скворцова, М. Бабія, Ю.Іщенко, В.Уланова, висвітлюється толерантність як певна комбінація ставлення до об'єкта, (несхвалення, осуд) і дії стосовно нього (допущення, прийняття).

Політичний аспект цієї проблеми подається у працях політологів М.Мчедлова, А.Тишкова, М.Уолцера як готовність допускати існування інакомислення у своїх рядах; прояв готовності прислухатися до поглядів політичних супротивників, прагнення їх переконати.

Біологічний аспект розкривається в працях П. Медавара, Л. Брента, як імунологічний стан організму як здатність організму переносити несприятливий вплив фактору середовища.

Толерантність розглядається як компонент активної позиції особистості, яка має систему цінностей та інтересів і готовність їх захищати, одночасно з повагою ставитись до позицій і цінностей інших людей у працях психологів І. Д. Беха, С. Д. Максименка, О.Г.Балла, В. В. Андрієвської, В. А. Тишкова, А. Г. Асмолова, О.Ю.Клепцової, Р.Р.Валітової.

Педагогічний аспект трактує толерантність як здатність співіснувати з іншими людьми, яким властиві інші цінності, культура, віросповідання, думки, позиції, переконання.

Академік С. У. Гончаренко розглядає толерантність як терпимість до чужих думок і вірувань. Але педагогів більше хвилює проблема виховання толерантності. На думку російського педагога Б. Вульфома виховання толерантності слід розуміти як цілеспрямовану організацію позитивного (подолання негативного) досвіду толерантності, тобто створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими – іншими за поглядами, поведінкою – людьми, їх спільнотами, - співіснування різного.

Окремі теоретичні питання щодо визначення суті, змісту, структури та критеріїв толерантності висвітлюються у працях І. Д. Беха, Б. Кобзаря, О. В. Сухомлинської, М. Й. Боришевського, К. І. Чорної, О. М. Докукіної, А. Г. Асмолова, Б. З. Вульфома, С. К. Бондиревої, Д. В. Колесова, В. В. Шаліна, А. А. Погодіної, П.В. Степанова та ін.

Проблемі виховання толерантності у підлітків присвячені роботи Г. Солдатової, Л. Шайгерової, О. Шарової, ("Тренінг толерантності для підлітків"), М. Бітянової, І. Вачкова ("Веселковий камінь"), П. Степанова, О. Гриви (у МДЦ "Артек"), у студентському середовищі Л. Л. Завірюхі, Т.М. Білоус, Ю.В. Тодорцевої.

Прогресивна педагогічна думка представлена в роботах зарубіжних авторів А.Маслоу, К.Роджерса, С.Френе, Дж. Колта, Б.Рієрдона, Г.Олпорта, які пронизані ідеями гуманізму, побудови толерантних відносин у суспільстві.

Толерантність – це здатність людини бачити в іншому саме іншого – носія інших цінностей, логіки мислення, форм поведінки, усвідомлення його права бути іншим, відмінним від мене; як безумовно позитивне ставлення до відмінності; здатність подивитись на світ одночасно з двох точок зору: своєї власної та іншої; ознака впевненості людини в собі, усвідомленості надійності своїх позицій; пізнання і розвиток власної особистості та індивідуальності.

Вона виявляється в позитивному ставленні до себе – почутті власної гідності та вмінні поважати гідність інших людей, незалежно від національної, етнічної, релігійної і соціальної приналежності та індивідуальних особливостей; здатності до самопізнання та саморозвитку; позитивному ставленні до інших та доброзичливому ставленні до світу. Саме тому сім'я показує зразок та закладає основи толерантних відносин.

Дослідники В.Маралов, В.Ситаров, А.Козлова пропонують розпочинати формувати толерантність у дошкільному віці через тренування і розвиток витримки, у молодших школярів – через формування елементів толерантності, у підлітковому і старшому шкільному віці – через розвиток толерантності.

Дослідження психологів І.Беха, О.Кононко, Т.Поніманської свідчать про те, що цю роботу слід розпочинати у дошкільному віці, оскільки саме тут найбільш інтенсивно проявляється психологічний механізм емпатії.

У молодшому шкільному віці (2-4 класи) орієнтація дітей у своїй поведінці на дорослих замінюється орієнтацією на колектив ровесників. Все більшого значення для розвитку дитини набуває її спілкування з однолітками, де засвоюються відносини дружби, лідерства. Переважає гомосоціальний характер спілкування. Виникнення просоціальної поведінки мотивується моральними міркуваннями, почуттям обов'язку, альтруїстичними установками, що є однією з важливих особливостей цього віку. Отже, наявні можливості для формування елементів толерантності у молодшому шкільному віці.

Толерантність виявляється у школярів у постійному дотриманні гуманістичних принципів, норм і вимог у взаєминах з людьми, визнанні потреб та інтересів іншої людини, її права на позитивне волевиявлення; орієнтації на позитивне в людях; здатності до морального вдосконалення; постійній спрямованості на іншу людину, повазі її гідності; доброзичливості, довірі; співчуття, співпереживанні, доброти, своєчасній допомозі, добротності й милосердя.

У молодших школярів толерантність виявляється в елементарних нормах поваги людської гідності, милосердя, терпимості, чуйності, уміння прощати, не робити зла, протидіяти йому, несправедливості, жорстокості, критичному ставленні до себе, у відповідних вчинках, діях і поведінці дітей.

Проблема формування основ толерантності охоплює широкий аспект вирішених питань. Однак ще недостатньо висвітлений процес виховання толерантності, вплив емоційної сфери, проблеми взаємовідносин у

шкільному середовищі, взаємозв'язок між актуалізацією ціннісного ставлення до себе і розвитком толерантного ставлення до інших.

Для формування толерантності у молодших школярів важливо звернути увагу на:

- виховання здатності бачити і розуміти відмінність іншої людини від себе самого, визнавати за іншим право бути іншим, сприймати цю відмінність як цінність;
- суб'єкт-суб'єктної взаємодії вихованців і педагогів у спілкуванні;
- сприймання, розуміння, визнання себе та інших на рівні емоцій та почуттів;
- звернення дитини до власного "Я", усвідомлення своїх вчинків, рефлексія, формування адекватної самооцінки;
- створення атмосфери сприяння самореалізації і саморозвитку кожної дитини, розкриття її інтересів та потенцій.

Дубовик С.Г.
м. Київ

ПСИХОЛОГО-ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасний етап розвитку методичної науки характеризується активною розробкою питань підвищення ефективності навчання рідної мови учнів початкових класів. Наукові праці, що останнім часом з'явилися у психології і педагогіці, лінгвістиці і психолінгвістиці, дають змогу зробити важливий крок у цьому напрямі.

На нашу думку, одним із перспективних шляхів необхідно визнати дослідження, що спираються на теорію Виготського Л.С. і Беляєва Б.В. про взаємовідношення процесів мислення і мовлення та їх роль у навчанні мови. Отже, детальніше розглянемо вихідні положення психологічних досліджень цих науковців.

Питання про взаємовідношення мислення і мовлення виникали завжди як безпосередньо практична проблема в лінгводидактичній і психолінгвістичній науках. Надзвичайно актуальною ця проблема постала на сучасному етапі, особливо в останні роки, під час створення ефективної методики навчання української мови учнів початкових класів. Але з огляду на значні складнощі вирішення цієї проблеми на сьогоднішній день вона не має однозначного розв'язання.

Там, де можливе взаємовідношення двох явищ, можлива така думка, що виходить із можливості неповного збігу, ніби перетину цих явищ. Саме з таких позицій було здійснено дослідження взаємозв'язку процесів мислення і мовлення видатним психологом Виготським Л.С.. Досліджуючи